

سلسله مباحث عفاف پژوهی (۲)

فقه عفاف جنسی

فقه اجتماعی

حسین بستان (نجفی)

پاییز ۱۳۹۹

بستان (نجفی)، حسین، ۱۳۴۷-
فقه عفاف جنسی؛ فقه اجتماعی / حسین بستان (نجفی). — قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: جبهه فرهنگی حجاب و عفاف،
۱۳۹۹.

نه، ۲۳۰ ص. — (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: ۵۳۵: جامعه‌شناسی؛ ۴۲)
بها: ۳۰۰۰۰ ریال
ISBN: 978-600-298-314-5

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیپا.
کتابنامه، ص. [۲۰۵] - ۲۱۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.

۱. عفت -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام. ۲. Chastity -- Religious aspects -- Islam. ۳. تقوای جنسی --
جنبه‌های مذهبی -- اسلام. ۴. Sexual abstinence -- Religious aspects -- Islam. ۵. اسلام و مسائل جنسی.
۶. Sexual ethics -- Religious aspects -- Islam. ۷. اخلاق جنسی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام. ۸. Sexual ethics -- Religious aspects -- Islam.
۹. حجاب -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام. ۱۰. Hijab (Islamic clothing) -- Religious aspects -- Islam. ۱۱. فقه
جعفری -- رساله عملیه. ۱۲. Islamic law, Ja'fari -- Handbooks, manuals, etc*. الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
ب. جبهه فرهنگی حجاب و عفاف. ج. عنوان.

۲۹۷/۶۳۲
BP۲۵۰/۵۵
شماره کتابشناسی ملی
۷۲۷۴۳۸۰

این کتاب به سفارش جبهه فرهنگی حجاب و عفاف تدوین شده است

فقه عفاف جنسی؛ فقه اجتماعی

مؤلف: حسین بستان (نجفی) (عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)
ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و ناشر همکار: جبهه فرهنگی حجاب و عفاف
صفحه‌آرایی: تحریر اندیشه

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۹

تعداد: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم-سبحان

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشران محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نبش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰
(انتشارات ۳۲۱۱۱۳۰۰) نمابر: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۱۵۱-۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

مرکز بخش پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶
جبهه فرهنگی حجاب و عفاف: تهران، خیابان آزادی، میدان استاد معین، ۲۱ متری جی، خیابان طوس شرقی، کوچه بشارت، کوچه
اعلائی غربی، پلاک ۲، تلفن: ۰۹۱۲۰۹۲۹۵۹۸-۶۶۰۰۰۸۹۵

سخن ناشران

نیاز گسترده جوامع علمی حوزوی و دانشگاهی به متون علوم انسانی با نگرش اسلامی در رشته‌های گوناگون حقیقتی انکارناپذیر است. برای رفع این نیاز، مراکز پژوهشی با توجه به محدودیت‌های موجود می‌توانند با همیاری و هم‌افزایی، آثار مشترکی تدوین و ارائه کنند تا افزون بر ارتقای کمی و کیفی پژوهش‌ها، از تکرار و موازی‌کاری جلوگیری شود. در این راستا، «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» و «جبهه فرهنگی حجاب و عفاف» دومین اثر مشترک خود را با عنوان «فقه عفاف جنسی؛ فقه اجتماعی» به جامعه علمی تقدیم می‌کنند.

این اثر به عنوان منبع پژوهشی برای پژوهشگران و فعالان حوزه عفاف و حجاب و طلاب رشته‌های تخصصی فقه خانواده و فقه فرهنگ و همچنین طلاب و دانشجویان رشته مطالعات زنان و دیگر علاقه‌مندان به این مبحث قابل استفاده است.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با راهنمایی‌ها و پیشنهادهای اصلاحی خود، ما را در جهت ارتقای کیفی کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه حوزوی و دانشگاهی در سطح ملی و بین‌المللی یاری دهند.

در پایان لازم می‌دانیم از مؤلف گرامی اثر، حجت‌الاسلام دکتر حسین بستان (نجفی) و از ناظر و ارزیابان محترم، آیات و حجج اسلام، قربانعلی درّی نجف‌آبادی، جعفر نجفی بستان، سیدمُنذر حکیم، فرج‌الله هدایت‌نیا و حسن عالمی طامه، سپاسگزاری کنیم.

جبهه فرهنگی حجاب و عفاف

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار.....
۳	مقدمه.....

فصل اول: تعلیم و تربیت

۷	۱-۱. احکام عام و مشترک.....
۷	۱-۱-۱. مطلوبیت ارشاد جاهل.....
۱۳	۱-۱-۲. مطلوبیت راهنمایی به خوبی ها.....
۱۳	۱-۱-۳. مطلوبیت مشاوره در جهت خوبی ها.....
۱۳	۱-۱-۴. وجوب نصیحت.....
۱۵	۱-۱-۵. وجوب اصلاح ذات البین.....
۱۷	۱-۱-۶. حرمت إضلال.....
۱۹	۱-۱-۷. مطلوبیت تأسیس سنت های حسنه.....
۲۰	۲-۱. وظایف و اختیارات خانواده.....
۲۰	۱-۲-۱. وظایف و اختیارات همسران.....
۲۲	۲-۲-۱. وظایف و اختیارات والدین.....
۲۲	الف) آموزش عفاف و حجاب.....
۲۷	ب) تربیت عاطفی.....
۲۸	ج) شیردهی مناسب.....
۲۹	۳-۱. وظایف و اختیارات روحانیت.....
۳۰	۱-۳-۱. تفقه در دین.....

۳۴	 ۱-۳-۲. افتا
۳۶	 ۱-۳-۳. تبلیغ
۳۸	 ۱-۳-۴. پرهیز از کتمان علم
۴۰	 ۱-۳-۵. تزکیه نفوس
۴۱	 ۱-۳-۶. فعل معروف و ترک منکر
۴۴	 ۱-۴-۴. وظایف و اختیارات عموم مردم
۴۷	 ۱-۵-۵. وظایف و اختیارات حکومت

فصل دوم: حمایت

۵۱	 ۲-۱-۱. احکام عام و مشترک
۵۱	 ۲-۱-۱. وجوب نصیحت
۵۲	 ۲-۱-۲. مطلوبیت برّ و احسان
۵۵	 ۲-۱-۳. جواز صرف زکات در راه خدا
۵۶	 ۲-۱-۴. مطلوبیت تعاون بر نیکوکاری و حرمت تعاون بر گناه
۶۱	 ۲-۱-۵. وجوب اصلاح ذات البین
۶۲	 ۲-۲-۲. وظایف و اختیارات خانواده
۶۲	 ۲-۲-۱. وظایف همسران
۶۲	 الف) وجوب حمایت جنسی زن از شوهر
۶۴	 ب) وجوب حمایت جنسی شوهر از زن
۶۴	 • ادله اجمالی
۶۵	 • ادله خاص
۶۸	 • قواعد فقهی
۷۱	 • ادله آداب
۷۲	 ج) مطلوبیت حمایت عاطفی زن از شوهر
۷۴	 د) مطلوبیت حمایت عاطفی شوهر از زن
۷۷	 هـ) وجوب حمایت معیشتی شوهر از زن
۷۸	 و) مطلوبیت حمایت معیشتی زن از شوهر
۷۹	 ۲-۲-۲. وظایف والدین
۷۹	 الف) حمایت معیشتی
۸۰	 ب) حمایت در ازدواج
۸۰	 • تزویج فرزندان

۸۲	• تسهیل ازدواج.....
۸۴	۳-۲-۲. وظایف فرزندان.....
۸۴	۳-۲. وظایف خویشاوندان.....
۸۸	۴-۲. وظایف همسایگان.....
۸۹	۵-۲. وظایف عموم مردم.....
۸۹	۱-۵-۲. حمایت از ازدواج.....
۹۰	۲-۵-۲. واسطه‌گری در ازدواج.....
۹۱	۳-۵-۲. حمایت از خانواده.....
۹۲	۴-۵-۲. پرهیز از قوادی.....
۹۵	۶-۲. وظایف حکومت.....

فصل سوم: نظارت

۹۹	۱-۳. احکام عام و مشترک.....
۹۹	۱-۱-۳. وجوب امر به معروف و نهی از منکر.....
۱۰۰	۱-۱-۳. مفهوم‌شناسی.....
۱۰۳	۲-۱-۳. ادله وجوب امر به معروف و نهی از منکر.....
۱۱۰	۳-۱-۳. مخاطبان وجوب امر به معروف و نهی از منکر.....
۱۱۲	۴-۱-۳. شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر.....
۱۱۲	الف) آشنایی آمر با معروف و منکر.....
۱۱۴	ب) احتمال تأثیر.....
۱۱۷	ج) عدم خوف ضرر.....
۱۱۹	۵-۱-۳. شرایط کمال امر به معروف و نهی از منکر.....
۱۱۹	الف) التزام آمر و ناهی به فعل واجب و ترک حرام.....
۱۲۵	ب) رعایت رفق و مدارا در امر و نهی.....
۱۲۷	۶-۱-۳. مراتب امر به معروف و نهی از منکر.....
۱۳۱	• نکته اول.....
۱۳۲	• نکته دوم.....
۱۳۲	• نکته سوم.....
۱۳۲	• نکته چهارم.....
۱۳۴	• نکته پنجم.....
۱۳۴	• نکته ششم.....

۱۳۶	• نکته هفتم
۱۴۰	۳-۱-۲. حرمت امر به منکر
۱۴۱	۳-۱-۳. وجوب نصیحت
۱۴۲	۳-۱-۴. وجوب رابطه
۱۴۴	۳-۱-۵. جواز اشتراط ضمن عقد
۱۴۵	۳-۱-۶. حرمت صدّ از راه خدا
۱۴۶	۳-۲. وظایف و اختیارات خانواده
۱۴۶	۳-۲-۱. وظایف و اختیارات همسران
۱۴۶	۳-۲-۱-۱. نظارت شوهر بر زن
۱۴۶	الف) لزوم حفاظت خانواده از آتش دوزخ
۱۴۸	ب) مطلوبیت غیرت‌ورزی
۱۵۱	ج) اشتراط خروج زن از منزل به اذن شوهر
۱۵۵	د) توصیه به نگهداری زنان در خانه
۱۵۶	هـ) تجویز زدن زن ناشزه
۱۵۹	۳-۲-۱-۲. نظارت زن بر شوهر
۱۵۹	الف) وجوب امر به معروف شوهر توسط زن
۱۶۱	ب) جواز اشتراط زن ضمن عقد نکاح
۱۶۷	۳-۲-۱-۳. نظارت اعضای خانواده بر رفتار دیگران
۱۶۸	الف) پنهان‌سازی روابط زناشویی از چشم دیگران
۱۶۸	ب) جواز دفاع از حریم خانواده
۱۷۱	۳-۲-۲. وظایف و اختیارات والدین
۱۷۱	الف) کنترل نگاه فرزندان
۱۷۴	ب) کنترل حضور فرزندان در اتاق خواب والدین
۱۷۶	ج) تفکیک محل خواب فرزندان
۱۷۷	۳-۲-۳. وظیفه و اختیارات فرزندان
۱۷۸	۳-۳. وظایف روحانیت
۱۸۰	۳-۴. وظیفه جماعت آمران و ناهیان
۱۸۱	۳-۵. وظایف و اختیارات حکومت
۱۸۲	۳-۵-۱. ادله مشروعیت نظارت حکومتی
۱۸۲	الف) وجوب امر به معروف و نهی از منکر
۱۸۳	ب) وجوب نصیحت

۱۸۳	 (ج) ولایت حاکم
۱۸۳	 (د) قاعده لا ضرر
۱۸۷	 ۳-۵-۲. ابعاد نظارت حکومتی
۱۸۷	 (الف) الزام افراد به ایفای وظایف
۱۹۲	 (ب) نابود کردن ابزار گناه
۱۹۴	 (ج) قانون‌گذاری
۱۹۵	 (د) تعیین کیفر تعزیری
۱۹۷	 (هـ) اجرای حدود و تعزیرات
۲۰۰	 (و) ساماندهی محیط اجتماعی
۲۰۳	 سخن پایانی
۲۰۵	 منابع
	نمایه‌ها
۲۱۱	 نمایه آیات
۲۱۳	 نمایه روایات
۲۳۰	 نمایه اصطلاحات

پیشگفتار

اثر پیش رو حاوی بخش دیگری از مباحث فقه عفاف جنسی است که در ادامه مباحث بخش نخست که به فقه فردی اختصاص داشت، به بررسی مسائل فقه اجتماعی می‌پردازد. این مباحث طی دوره‌ای سه‌ساله، ابتدا در قالب سلسله درس‌هایی برای جمعی از طلاب فعال در زمینه عفاف و حجاب ارائه و پس از پیاده‌سازی و تنظیم درس‌ها و بازبینی و تکمیل مباحث، اینک در قالب این سلسله مباحث عرضه شده‌اند.

برخلاف مباحث فقه فردی که عمدتاً ناظر به مسائلی بودند که ارتباطی خاص و مستقیم با حوزه عفاف و حجاب داشتند، مباحث فقه اجتماعی اغلب درباره قواعد کلی یا احکام عامی هستند که دایره وسیع‌تری از حوزه احکام عفاف جنسی را پوشش می‌دهند و معمولاً از باب تطبیق کلی بر جزئی به این حوزه مربوط می‌شوند.

روش بحث، روش متعارف اجتهادی با رعایت اختصار است؛ به این ترتیب که پس از مرور آیات و روایات مربوط به هر بحث که با اشاره به مضمون آنها یا ترجمه آنها همراه است و با اشاره به دیدگاه‌های فقهی به‌ویژه در موارد اختلاف فتاوا، به جمع‌بندی می‌پردازیم؛ همچنان‌که از نظر ملاحظات سندی، اصل را بر اختصار قرار داده و بدون اشاره به سلسله سند روایات، تنها در مواردی که حجیت روایت، قابل اثبات به نظر می‌رسیده، از عناوین صحیح، موثق یا معتبر استفاده شده و در مورد سایر روایات به ذکر عنوان روایت بسنده شده است.

وظیفه دارم قدردانی و سپاسگزاری خود را از استادان محترم، آیات و حجج اسلام قربانعلی درّی نجف‌آبادی، ناظر تحقیق، ارزیابان اثر جعفر نجفی بستان، سیدمؤنذر حکیم، فرج‌الله هدایت‌نیا و حسن عالمی طامه و مدیرعامل جبهه فرهنگی حجاب و عفاف سیدمحمدمحسن دعائی

به‌عنوان پشتیبان طرح اعلام کنم. همچنین از همه عزیزانی که مستقیم یا غیرمستقیم در به انجام رسیدن این تحقیق سهیم بوده‌اند، به‌ویژه حجج اسلام مهدی بیاتی و حسین متصدی‌زاده که مدیریت برنامه درسی و ضبط مباحث را بر عهده داشتند و همچنین ریاست محترم، مدیران و کارکنان خدوم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به‌ویژه آقای داود اصغرپور که زحمت اصلاح فهرست منابع را تقبل کردند، سپاسگزارم و از خداوند سبحان برای همه آنان سلامت و توفیق روزافزون و سعادت دنیا و آخرت را خواهانم.

حسین بستان (نجفی)

زمستان ۱۳۹۸

مقدمه

اصطلاح فقه اجتماعی یا فقه الاجتماع که در سال‌های اخیر رواج یافته، به چند معنا به کار می‌رود. عده‌ای منظورشان از این اصطلاح، بخش‌هایی از همان فقه متداول است که جنبه اجتماعی داشته و از قدیم در منابع فقهی مطرح بوده است؛ مثل مباحث امر به معروف و نهی از منکر، نکاح، طلاق، قضا، شهادت، حدود، قصاص و دیات که در مقابل مباحث فردی فقه مانند طهارت، صلات، صوم و حج قرار می‌گیرند.

گاهی منظور از فقه اجتماعی فقهی است که رویکردش اجتماعی باشد؛ به این معنا که قطع نظر از نوع مسائل و ابواب مورد بحث، اگر به ابعاد اجتماعی مسائل فقهی و آثار اجتماعی فتاوی فقها در استنباط‌ها و اجتهادها توجه شود، می‌توان گفت فقه اجتماعی شکل گرفته است؛ مثلاً فقها در مورد اینکه طواف خانه خدا باید بین رکن و مقام باشد یا قربانی باید در منا ذبح شود، بحث می‌کنند. اگر رویکرد فقیه در این بحث‌ها صرفاً اخذ به ظاهر روایات معتبری باشد که در این خصوص وارد شده‌اند، حاصل آن فقه فردی خواهد بود؛ اما اگر با در نظر گرفتن جمعیت چند میلیونی شرکت‌کننده در مراسم حج، پیامدهای اجتماعی و اقتصادی این احکام در زمان کنونی را نیز در استنباط خود دخالت دهد، فقه اجتماعی تولید می‌شود. بنابراین، فردی یا اجتماعی بودن فقه، به خود موضوع یا مسئله فقهی بستگی ندارد، بلکه تابع نوع نگاه به مسئله است.

اما فقه اجتماعی بر حسب اصطلاحی که در این نوشتار مفروض گرفته شده و تا حدودی جنبه ابداعی دارد، به معنای علم به احکام شرعی متوجه افراد، نهادها، سازمان‌ها و هویت‌های اجتماعی است؛ با این قید که متعلق آن احکام، رفتارهای دیگران است. به تعبیر دیگر، در فقه

اجتماعی، مخاطب احکام شرعی، نهادها و سازمان‌های اجتماعی (مثل خانواده، حکومت، روحانیت و رسانه‌ها)، افراد دارای نقش اجتماعی (مانند نقش پدری و مادری) و افراد دارای هویت جمعی (مانند هویت حمایتی، واسطه‌گری و نظارتی) هستند و محور بحث‌ها، وظایف و اختیاراتی است که این مخاطبان در قبال رفتار دیگران دارند؛ برخلاف فقه فردی که در آن، هم مخاطب احکام شرعی صرفاً افرادند و هم متعلق آن احکام، رفتار خود فرد مکلف قطع نظر از رفتار دیگران است. بنابراین، فقه اجتماعی عفاف جنسی فقهی است که با تکیه بر منابع چهارگانه (کتاب، سنت، اجماع و عقل)، به استنباط احکام شرعی متوجه افراد، هویت‌ها، نهادها و سازمان‌های اجتماعی در زمینه رفتارهای عقیفانه یا غیرعقیفانه دیگران می‌پردازد.

بر پایه این اصطلاح، عناوین کلی احکام شرعی را سرفصل اصلی مباحث و مبنای دسته‌بندی آنها قرار می‌دهیم و ذیل هر یک از آنها وظایف افراد، هویت‌ها، نهادها و سازمان‌های اجتماعی را در صورت اقتضای بحث تفکیک می‌کنیم. بر این اساس، مباحث فقه اجتماعی عفاف جنسی ضمن سه فصل تعلیم و تربیت، حمایت و نظارت ارائه خواهند شد و ذیل هر فصل، علاوه بر ارائه برخی احکام عام و مشترک، وظایف و اختیارات تربیتی، حمایتی و نظارتی افراد، هویت‌های جمعی و نهادهای اجتماعی در قالب زیرفصل‌هایی شامل افراد، خانواده (والدین، فرزندان و همسران)، خویشاوندان، همسایگان، عموم مردم، روحانیت و حکومت بررسی خواهد شد.

گفتنی است مبنای شناسایی و تفکیک نهادهای اجتماعی و همچنین وظایف و اختیاراتی که برای هر یک از نهادها تعریف شده، دلالت مستقیم آیات و روایات بوده است؛ به این معنا که عناوین ذیل فصول سه‌گانه، ناظر به نهادهایی هستند که متون دینی به‌طور مشخص به بیان وظایف آنها پرداخته‌اند؛ همچنان که عناوین وظایف و اختیارات، برگرفته از متن آیات و روایات هستند. به همین دلیل، مباحث کتاب نسبت به آنچه در ادبیات علوم اجتماعی به‌عنوان نهادهای اجتماعی معرفی می‌شوند، در ظاهر جامعیت ندارند و برای مثال بحث‌های خاصی درباره نهادهای آموزش و پرورش، دانشگاه، اقتصاد یا رسانه‌ها مطرح نشده است؛ همچنان که درباره وظایف خویشاوندان و همسایگان فقط در فصل حمایت بحث شده است؛ چراکه در مورد وظایف تعلیمی و نظارتی خویشاوندان و همسایگان به اشارات مستقیم و قابل توجهی در متون دینی برنخوریدیم. با این حال، در بررسی فقهی تفصیلی‌تری که البته مجال دیگری می‌طلبد، این

امکان وجود دارد که با تطبیق عمومات و اطلاعات قرآنی و حدیثی بر سایر نهادها بتوان وظایف آنها در مسئله عفاف جنسی را استخراج کرد که گاه ضمن مباحث کتاب، اشاراتی از این دست دیده می‌شود؛ همچنان‌که می‌توان عناوین وظایف مستخرج از متون دینی را براساس مصادیق جدید توسعه داد.

www.Ketab.ir